

การบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อของผู้ให้เช่าซื้อ : กรณีเช่าซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์

รศ.พรชัย สุนทรพันธุ์*

การที่เราจะได้รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์มาสักคัน ปัจจุบันนี้น้อยคนนักที่จะได้มาโดยการซื้อเงินสด เพราะภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันเป็นที่รู้กันว่าราคารถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ค่อนข้างสูง ส่วนคนทั่วไปในสังคมก็มีรายได้เพียงน้อยนิด ดังนั้น วิธีการหนึ่งที่คนส่วนมากทำกันคือทำสัญญาเช่าซื้อจากผู้ให้เช่าซื้อแล้ว ผ่อนชำระราคาตามสัญญาเช่าซื้อจนกว่าจะครบจึงจะได้กรรมสิทธิ์ในรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์มา การทำสัญญาเช่าซื้อคือ การทำสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์¹ นั่นคือ เป็นสัญญาที่เจ้าของทรัพย์สินนำทรัพย์สินออกให้เช่าโดยมีค้ำประกันว่าจะขายทรัพย์สินหรือให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้เช่าซื้อ เมื่อผู้เช่าซื้อชำระเงินตามสัญญาครบถ้วน และการทำสัญญาเช่าซื้อนั้นก็จะต้องทำตามแบบ คือ ทำเป็นหนังสือ มิฉะนั้น สัญญาเช่าซื้อจะเป็นโมฆะ

อย่างไรก็ตาม แม้สัญญาเช่าซื้อจะเป็นสัญญาในทางแพ่งที่ต้องอาศัยการแสดงเจตนาและหลักแห่งเสรีภาพในการทำสัญญาของคู่สัญญาก็ตาม แต่ก็ต้องพึงเข้าใจความเป็นจริงอยู่ประการหนึ่งว่าระหว่างคู่สัญญาฝ่ายผู้ให้เช่าซื้อกับคู่สัญญาฝ่ายผู้เช่าซื้อย่อมไม่มีความเสมอภาคกันหรืออำนาจต่อรองหรือสภาพการปฏิบัติตามสัญญาย่อมไม่มีความเสมอภาคหรือไม่มีความเท่าเทียมกันอยู่โดยสืบเนื่องมาจากปัจจัยหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษาหรือความเข้าใจหรือความรู้เกี่ยวกับสัญญาที่ทำขึ้นมา และเป็นที่ยอมรับกันแน่ว่าผู้ให้เช่าซื้อซึ่งเป็นผู้ประกอบธุรกิจย่อมมีความรู้และอำนาจต่อรองในสัญญามากกว่าผู้เช่าซื้อ ซึ่งส่วนมากเป็นบุคคลธรรมดาในสังคมที่มักจะไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องได้อย่าง ชัดเจน และสัญญาเช่าซื้อที่คู่สัญญาทำกันก็มักจะเป็นสัญญาสำเร็จรูปที่ผู้ให้เช่าซื้อกำหนดข้อตกลงขึ้นมา แม้ก่อนทำสัญญาผู้เช่าซื้อมีหน้าที่ที่จะต้องตรวจทานข้อตกลงต่างๆ ในสัญญาก็ตาม แต่ในทางความเป็นจริงในปัจจุบันนี้แม้ผู้เช่าซื้อจะไม่พอใจข้อสัญญาในข้อใดข้อหนึ่งที่ผู้ให้เช่าซื้อทำมา โอกาสที่จะขอให้ปรับปรุงแก้ไขสัญญาแทบจะไม่มีเลยเพราะหากผู้เช่าซื้อที่มีข้อต่อรองผู้ให้เช่าซื้อก็อาจจะปฏิเสธไม่ให้ทำสัญญาเช่าซื้อ ผู้เช่าซื้อก็ต้องยินยอมตามสัญญาเช่าซื้อนั้น หรือบางครั้งผู้เช่าซื้อทำสัญญาโดยไม่ได้มีการอ่าน ทำความเข้าใจข้อความในสัญญาก่อนก็มีเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งก็สืบเนื่องมาจากโอกาสในการต่อรองกับผู้ให้เช่าซื้อแทบจะไม่มีเลยดังกล่าวมา

* คณบดี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 บัญญัติว่า “อันว่าเช่าซื้อนั้น คือสัญญาซึ่งเจ้าของเอาทรัพย์สินออกให้เช่า และให้ค้ำประกันว่าจะขายทรัพย์สินนั้นหรือจะให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นสิทธิแก่ผู้เช่าโดยเงื่อนไขที่ผู้เช่าได้ใช้เงินเป็นจำนวนเท่านั้นเท่านี้คราว

สัญญาเช่าซื้อนั้นถ้าไม่ทำเป็นหนังสือ ท่านว่าเป็นโมฆะ

ดังนั้น เพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้เช่าซื้อในสังคม จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 ขึ้นมาเพื่อเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคในสังคม เพราะตามที่กล่าวมาผู้บริโภคจะตกอยู่ในภาวะที่เสียเปรียบ ผู้บริโภคไม่อยู่ในฐานะที่จะทราบภาวะการณ์ทาง การตลาด ซึ่งเมื่อมีกฎหมายดังกล่าวขึ้นมาแล้วย่อมทำให้บุคคลที่เป็นผู้บริโภคได้รับความคุ้มครองจากรัฐ ไม่ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจเอาเปรียบแก่ผู้บริโภคมากเกินไป โดยผู้เช่าซื้อถือเป็นผู้บริโภคตามกฎหมายดังกล่าวด้วย² ซึ่งบทบัญญัติของกฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้เช่าซื้อซึ่งเป็นผู้บริโภคโดยไม่เสียเปรียบผู้ประกอบการ ซึ่งถือเป็นผู้ได้เปรียบกว่าในทุกๆ ด้าน

แต่เดิมการทำสัญญาเช่าซื้อย่อมตกอยู่ภายใต้ ข้อบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 ถึงมาตรา 574 เท่านั้น กล่าวคือ เมื่อมีการทำสัญญาเช่าซื้อกันแล้วหากจะมีการเลิกสัญญาเช่าซื้อสามารถเลิกได้ 2 กรณี คือ

1. **ผู้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญา**³ ตามบทกฎหมายของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 573 ดังกล่าวนี หากผู้เช่าซื้อประสงค์จะบอกเลิกสัญญาสามารถบอกเลิกเมื่อใดก็ได้โดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้ให้เช่าซื้อจะผิดสัญญาเช่าซื้อหรือไม่ก็ตาม หรือเรียกว่าเป็นการเลิกสัญญาเช่าซื้อตามอำเภอใจของผู้เช่าซื้อ การเลิกสัญญาเช่าซื้อของผู้เช่าซื้อนี้ หาใช่ว่าผู้เช่าซื้อบอกกล่าวแก่ผู้ให้เช่าซื้อเท่านั้น แต่ผู้เช่าซื้อจะต้องส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อโดยค่าใช้จ่ายของผู้เช่าซื้อเองด้วย ดังนั้นถ้าผู้เช่าซื้อ

² พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 มาตรา 3 ให้คำนิยามของคำต่างๆ ไว้ดังนี้

“ซื้อ” หมายความว่ารวมถึงเช่า **เช่าซื้อ** หรือได้มาไม่ว่าด้วยประการใดๆ โดยให้ค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่น

“ขาย” หมายความว่ารวมถึงให้เช่า ให้ **เช่าซื้อ** หรือจัดหาให้ไม่ว่าด้วยประการใดๆ โดยเรียกค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่น ตลอดจนการเสนอหรือการชักชวนเพื่อการดังกล่าวด้วย

...

“ผู้บริโภค” หมายความว่า **ผู้ซื้อ** หรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบการหรือผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบการเพื่อให้ซื้อสินค้าหรือรับบริการ และหมายความว่ารวมถึงผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบการ โดยชอบ แม้มิได้เป็นผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม”

“ผู้ประกอบการ” หมายความว่า **ผู้ขาย** ผู้ผลิตเพื่อขาย ผู้ส่งหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อขาย หรือผู้ซื้อเพื่อขายต่อซึ่งสินค้า หรือผู้ให้บริการ และหมายความว่ารวมถึงผู้ประกอบการโฆษณาด้วย

³ **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 573** บัญญัติว่า “ผู้เช่าจะบอกเลิกสัญญาในเวลาใดเวลาหนึ่งก็ได้ด้วยส่งมอบทรัพย์สินกลับคืนให้แก่เจ้าของโดยเสียค่าใช้จ่ายของตนเอง ”

บอกกล่าวว่าจะเลิกสัญญาเช่าซื้อกับผู้ให้เช่าซื้อแต่ไม่ส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อคืนผู้ให้เช่าซื้อถือว่าเป็นการเลิกสัญญาเช่าซื้อไม่ สัญญาเช่าซื้อไม่ระงับแต่อย่างใด เว้นแต่เป็นกรณีที่ไม้อาจส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อได้ เพียงแต่ผู้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อแก่ผู้ให้เช่าซื้อ ก็เป็นการเพียงพอแล้วที่ทำให้สัญญาเช่าซื้อเลิกกัน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 73 / 2522 โจทก์ไม่ได้ใช้รถยนต์ตามสัญญาเช่าซื้อ เพราะตำรวจยึดไปสอบสวนกรณีรถนั้นถูกลักมาเป็นการผิดวัตถุประสงค์ของผู้เช่าซื้อ โจทก์บอกเลิกสัญญาได้โดยไม่ต้องคืนรถแก่จำเลยผู้ให้เช่าซื้อ แม้จำเลยมิได้ประมาณเงินค่าเช่าซื้อในการที่ถูกตำรวจยึดรถไป

อย่างไรก็ตาม แม้สิทธิการเลิกสัญญาเช่าซื้อของผู้เช่าซื้อจะเป็นสิทธิตามอำเภอใจของผู้เช่าซื้อก็ตาม แต่หากเมื่อเลิกสัญญาเช่าซื้อแล้วทรัพย์สินที่เช่าซื้อเกิดความเสียหาย โดยเป็นความผิดของผู้เช่าซื้อ ผู้เช่าซื้อก็ยังต้องมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายนั้น เพราะตราที่ผู้เช่าซื้อชำระ เงิน ค่าเช่าซื้อไม่ครบ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้เช่าซื้อกับผู้เช่าซื้อก็บังคับตามสัญญาเช่าทรัพย์สิน

ตัวอย่าง นายหนึ่งตกลงทำสัญญาเช่าซื้อรถยนต์จากนายสองในราคา 500,000 บาท ตกลงชำระค่าเช่าซื้อเป็นงวดรายเดือนๆ ละ 10,000 บาท รวม 50 งวด หลังจากชำระค่าเช่าซื้อได้ 2 งวด นายหนึ่งขับรถยนต์คันดังกล่าว ไปเที่ยวพื้ชยา ขากลับนายหนึ่งขับรถยนต์ด้วยความเร็ว 160 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ขณะฝนตกทำให้รถยนต์เสียหลักพลิกคว่ำ รถยนต์เสียหายทั้งคัน เช่นนี้หากนายหนึ่งประสงค์จะเลิกสัญญาเช่าซื้อก็สามารถทำได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 573 ดังกล่าว คือส่งมอบรถยนต์คืนให้แก่ นายสอง แต่ความเสียหายของรถยนต์ดังกล่าว นายหนึ่งต้องรับผิดชอบต่อ นายสอง เพราะความเสียหายของรถยนต์ดังกล่าว เกิดจากการใช้สอยทรัพย์สินโดยไม่ชอบของนายหนึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 562 วรรคสอง ประกอบมาตรา 552⁴

ส่วนที่เมื่อผู้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญา ดังกล่าวแล้ว ผลของการเลิกสัญญาสำหรับจำนวนเงินที่ผู้ให้เช่าซื้อได้รับไว้ นั้น ตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาได้วางหลักไว้ในทำนองที่ว่า ผู้ให้เช่าซื้อต้องคืนแก่ผู้เช่าซื้อ เนื่องจากคู่กรณีต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 391 วรรคหนึ่ง

2. ผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญา⁵ โดยในส่วนของ การบอกเลิกสัญญาของผู้ให้เช่าซื้อจะแตกต่างจากสิทธิเลิกสัญญาเช่าซื้อของผู้เช่าซื้อที่กล่าวมา นั่นคือ หากผู้ให้เช่าซื้อจะบอกเลิกสัญญาต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไข 2 ข้อ คือ

⁴ **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 552** บัญญัติว่า “ อันผู้เช่าจะใช้ทรัพย์สินที่เช่าเพื่อการอย่างอื่นนอกจากที่ใช้กันตามประเพณีนิยมปกติ หรือการดังกล่าวไว้ในสัญญานั้น ท่านว่าหาอาจจะทำได้ไม่ ”

มาตรา 562 บัญญัติว่า “ ผู้เช่าจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายหรือบุบสลายอย่างใด ๆ อันเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เช่า เพราะความผิดของผู้เช่าเอง หรือของบุคคลซึ่งอยู่กับผู้เช่า หรือของผู้เช่าช่วง แต่ผู้เช่าไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายหรือบุบสลายอันเกิดแต่การใช้ทรัพย์สินนั้น โดยชอบ ”

⁵ **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 574** บัญญัติว่า “ ในกรณีผิดนัดไม่ใช่เงินสองคราวติดๆ

2.1 ผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ใช้เงินสองคราวติดๆ กัน หรือ

2.2 ผู้เช่าซื้อ กระทำผิดสัญญาในข้อที่เป็นส่วนสำคัญ

ซึ่งการที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้นก็เนื่องมาจากเมื่อทำสัญญาเช่าซื้อแล้ว ผู้ให้เช่าซื้อย่อมต้องผูกพันตามคำมั่นของตนเองที่ได้ให้ไว้แก่ผู้เช่าซื้อว่าจะขายทรัพย์สินหรือว่าจะให้ทรัพย์สินตกเป็นสิทธิแก่ผู้เช่าซื้อ โดยเงื่อนไขที่ผู้เช่าซื้อได้ใช้เงินเป็นจำนวนเท่านั้นเท่านั้นคร่าว ตามข้อสัญญา ดังนั้น หากผู้เช่าซื้อยังชำระเงินค่าเช่าซื้อมาโดยตลอดหรือไม่ได้ปฏิบัติผิดสัญญาเช่าซื้อ ผู้ให้เช่าซื้อก็ไม่จำเป็นต้องใช้สิทธิเลิกสัญญาเช่าซื้อได้

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติแล้วฝ่ายที่ใช้สิทธิเลิกสัญญามักจะเป็นผู้ให้เช่าซื้อ มีน้อยรายที่ผู้เช่าซื้อจะเป็นฝ่ายเลิกสัญญาและเหตุที่ผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญากับผู้เช่าซื้อก็คือเหตุที่ผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ใช้เงินค่าเช่าซื้อ หรือที่เรียกกันว่าขาดงวดและแม้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 574 วรรคหนึ่ง จะกำหนดว่าผู้เช่าซื้อต้องผิดนัดไม่ใช้เงินสองคราวติดๆ กันก็ตาม แต่ขณะทำสัญญาเช่าซื้อ ผู้ให้เช่าซื้อซึ่งเป็นผู้ประกอบธุรกิจมักจะทำสัญญายกเว้นกฎหมายดังกล่าว นั่นคือทำสัญญาในลักษณะที่มีข้อตกลงว่าแม้ผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระเงินค่าเช่าซื้อเพียงงวดเดียวผู้ให้เช่าซื้อก็สามารถบอกเลิกสัญญาได้ทันที ซึ่งศาลฎีกาเคยวินิจฉัยว่าข้อตกลงที่แตกต่างจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 574 วรรคหนึ่งดังกล่าวนั้นสามารถบังคับได้ เพราะมาตรา 574 วรรคหนึ่ง มิใช่บทบัญญัติเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน คู่สัญญาจึงสามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 151 ซึ่งอย่างที่คุณเขียนกล่าวมา สัญญาเช่าซื้อที่ผู้ให้เช่าซื้อทำมามักเป็นสัญญาสำเร็จรูป ผู้เช่าซื้อแทบไม่มีอำนาจต่อรองกับผู้ให้เช่าซื้อ ทำให้ผู้เช่าซื้อต้องผูกพันตามสัญญานั้น เมื่อผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระค่าเช่าซื้อแม้เพียงงวดเดียว ผู้ให้เช่าซื้อก็สามารถบอกเลิกสัญญาได้ทันทีตามข้อสัญญานั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3842/2526 สัญญาเช่าซื้อที่ว่าผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระค่าเช่าซื้อเพียงคราวเดียวหรืองวดเดียว ผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาได้นั้นแม้จะแตกต่างกับบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 574 วรรคแรก แต่กฎหมายบทนี้มีใช้กฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนและมีได้เป็นสัญญาที่ขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนจึงใช้บังคับได้

กัน หรือกระทำผิดสัญญาในข้อที่เป็นส่วนสำคัญ เจ้าของทรัพย์สินจะบอกเลิกสัญญาเสียก็ได้ ถ้าเช่นนั้นบรรดาเงินที่ได้ใช้มาแล้วแต่ก่อน ให้ริบเป็นของเจ้าของทรัพย์สิน และเจ้าของทรัพย์สินชอบที่จะกลับเข้าครองทรัพย์สินนั้นได้ด้วย

อนึ่งในกรณีกระทำผิดสัญญาเพราะผิดนัดไม่ใช้เงินซึ่งเป็นคราวที่สุดนั้น ท่านว่าเจ้าของทรัพย์สินชอบที่จะริบบรรดาเงินที่ได้ใช้มาแล้วแต่ก่อนและกลับเข้าครองทรัพย์สินได้ต่อเมื่อระยะเวลาใช้เงินได้พ้นกำหนดไปอีกงวดหนึ่ง”

เมื่อสัญญาเช่าซื้อเลิกกัน โดยผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญา ผู้ให้เช่าซื้อรับเงินที่ผู้เช่าซื้อชำระมาแล้ว และกลับเข้าครอบครองทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อ ผู้ให้เช่าซื้อมักจะนำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาดเลย โดยหากเงินที่ได้จากการขายทอดตลาดไม่พอกับราคาค่าเช่าซื้อที่ต้องชำระทั้งหมด ผู้ให้เช่าซื้อจะเรียกส่วนที่ขาดตามสัญญาเช่าซื้อจากผู้เช่าซื้อได้อีกหรือไม่

ประเด็นปัญหานี้ ศาลฎีกาเคยมีคำพิพากษาไว้ในทำนองที่ว่า ผู้ให้เช่าซื้อไม่สามารถเรียกร้องค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระได้ คงเรียกได้เฉพาะค่าขาดประโยชน์ที่ผู้เช่าซื้อได้ใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินตลอดเวลาที่ยังคงครอบครองทรัพย์สินนั้นอยู่เท่านั้น และหากปรากฏว่าผู้ให้เช่าซื้อนำทรัพย์สินที่ยึดกลับมาได้ออกขายทอดตลาด โดยมีข้อตกลงว่าผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบชำระค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระทั้งหมด ข้อตกลงดังกล่าวใช้บังคับได้ แต่ถือว่าเป็นการกำหนดเบี้ยปรับและค่าเสียหายไว้ล่วงหน้า ซึ่งศาลชอบที่จะลดลงได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3745/2526 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 574 เมื่อเลิกสัญญาเช่าซื้อแล้วเจ้าของทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อมีสิทธิรับเงินที่ผู้เช่าซื้อส่งเข้ามาแล้วและกลับเข้าครอบครองทรัพย์สินเท่านั้นจะเรียกเอาค่าเช่าซื้อที่ค้างหาได้ไม่ ดังนั้น โจทก์ผู้ให้เช่าซื้อคงเรียกได้เฉพาะค่าเสียหายอันเนื่องจากจำเลยผิดสัญญาเช่าซื้อเท่านั้น ซึ่งได้แก่ค่าขาดประโยชน์เพราะจำเลยยังใช้รถยนต์ของโจทก์อยู่ตลอดเวลาที่ยังครอบครองรถยนต์อยู่และเมื่อได้รับรถยนต์คืนมาแล้ว ปรากฏว่ารถยนต์เสียหายเพราะเหตุอื่นอันจำเลยต้องรับผิดชอบนอกเหนือไปจากความเสียหายอันเกิดแต่การใช้รถยนต์โดยชอบ โจทก์ก็มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อเหตุนี้ด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3299/2533 ข้อสัญญาเช่าซื้อที่ระบุว่า “ถ้าผู้ซื้อผิดนัดชำระค่าเช่าซื้องวดหนึ่งงวดใดก็ดี ... ถือว่าสัญญาเลิกกันทันทีโดยเจ้าของไม่ต้องบอกกล่าว...ถ้าเจ้าของขายทรัพย์สินที่เช่าซื้อไปแล้ว ยังไม่คุ้มราคาค่าเช่าซื้อที่ต้องชำระทั้งหมดตามสัญญานี้กับค่าเสียหายอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น ผู้เช่าซื้อจะชดใช้ให้เจ้าของจนครบถ้วน” ข้อสัญญาดังกล่าวเป็นสัญญาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของเจ้าของผู้ให้เช่าซื้อ เมื่อผู้เช่าซื้อผิดสัญญา และเป็นข้อตกลงยินยอมของคู่สัญญา ยอมให้บังคับได้ ไม่มีกฎหมายห้าม ดังนี้ เป็นวิธีการกำหนดค่าเสียหายวิธีหนึ่งมีลักษณะเป็นการกำหนดเบี้ยปรับ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 356/2548 ข้อตกลงตามสัญญาเช่าซื้อที่กำหนดว่า “อนึ่งแม้ในที่สุดต่อไป ภายหน้าสัญญาต้องเลิกกันผู้เช่าซื้อตกลงที่จะชำระค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระก่อนเลิกสัญญาจนครบถ้วนแก่เจ้าของจนถึงวันที่เจ้าของได้รับรถยนต์คืน หรือวันบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อ ” เป็นการกำหนดความรับผิดชอบในการที่จำเลย ที่ 1 ไม่ชำระหนี้ไว้ล่วงหน้า มีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ ซึ่งศาลอาจพิจารณากำหนดค่าเสียหายส่วนนี้เท่ากับค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระหรือหากสูงเกินส่วนศาลชอบที่จะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 383 วรรคหนึ่ง

แต่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2541 กำหนดให้ผู้เช่าซื้ออยู่ในความหมายของผู้บริโภค ผู้ให้เช่าซื้อซึ่งหมายความรวมถึงผู้ประกอบการอีกด้วย ดังนั้น การทำสัญญาเช่าซื้อนอกจากจะตกอยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมาย

แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 ถึงมาตรา 574 แล้วยังต้องอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค ดังกล่าวด้วย

ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคดังกล่าว มาตรา 35 ทวิ⁶ กำหนดให้คณะกรรมการว่าด้วยสัญญา⁷ มีอำนาจกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญาได้

⁶ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 มาตรา 35 ทวิ บัญญัติว่า “ในการประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการใด ถ้าสัญญาซื้อขายหรือสัญญาให้บริการนั้นมีกฎหมายกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือ คณะกรรมการว่าด้วยสัญญา⁷ มีอำนาจกำหนดให้การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการนั้นเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญาได้ ในการประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญา สัญญาที่ผู้ประกอบธุรกิจทำกับผู้บริโภคจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) ใช้ข้อสัญญาที่จำเป็น ซึ่งหากมิได้ใช้ข้อสัญญาเช่นนั้น จะทำให้ผู้บริโภคเสียเปรียบผู้ประกอบธุรกิจเกินสมควร

(2) ห้ามใช้ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค

ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และรายละเอียดที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนด และเพื่อประโยชน์ของผู้บริโภคเป็นส่วนรวม คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาจะให้ผู้ประกอบธุรกิจจัดทำสัญญาตามแบบที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดก็ได้

การกำหนดตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา”

อาศัยอำนาจตาม มาตรา 35 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 ได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการกำหนดธุรกิจที่ควบคุมสัญญาและลักษณะของสัญญา พ.ศ. 2542 มาตรา 3 ได้บัญญัติว่า “คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาจะกำหนดให้การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือบริการใด เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการนั้นจะต้องเข้าลักษณะหนึ่งลักษณะใด ดังต่อไปนี้

(1) เป็นธุรกิจที่การใช้ข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค

(2) เป็นธุรกิจที่มีการใช้สัญญาสำเร็จรูปอย่างแพร่หลาย

(3) เป็นธุรกิจที่ผู้ประกอบธุรกิจมีอำนาจต่อรองเหนือกว่าผู้บริโภค ทั้งนี้โดยพิจารณาจากฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ความเข้าใจ และความสันทัดชัดเจน”

⁷ คณะกรรมการว่าด้วยสัญญา ถือเป็นคณะกรรมการเฉพาะเรื่องตาม มาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 ตามมาตรา 14 วรรคสอง กำหนดให้คณะกรรมการเฉพาะเรื่องนี้ประกอบด้วยกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องที่เกี่ยวข้องตามที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคแต่งตั้งขึ้น มีจำนวนไม่น้อยกว่าเจ็ดคนแต่ไม่เกินสิบสามคน

คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาได้อาศัยอำนาจตามมาตรา 35 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 และพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการกำหนดธุรกิจที่ควบคุมสัญญาและลักษณะของสัญญา ได้ออกประกาศให้ธุรกิจเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา โดยออกเป็นประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจให้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ.2543 โดยประกาศดังกล่าวได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. 2543 ซึ่งประกาศดังกล่าวให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2543 เป็นต้นไป

แสดงว่าหากได้มีการทำสัญญาเช่าซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2543 ต้องตกอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ตามประกาศของคณะกรรมการสัญญาดังกล่าวด้วย ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อของผู้ให้เช่าซื้อในประกาศดังกล่าว ข้อ 4⁸ โดยผู้ให้เช่าซื้อจะบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อได้ก็ต้องรอให้ผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระค่าเช่าซื้อก่อน 3 งวดติดๆ กัน

จะเห็นได้ว่าการบอกเลิกสัญญาของผู้ให้เช่าซื้อ มีบทบัญญัติที่ขัดกันระหว่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 574 วรรคหนึ่ง และประกาศดังกล่าว ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าประกาศของคณะกรรมการควบคุมสัญญาดังกล่าวซึ่งออกโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 น่าจะเป็นกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เนื่องจากเป็นกฎหมายที่คุ้มครองประชาชนโดยส่วนรวมที่เป็นผู้บริโภคในสังคม ดังนั้น เมื่อมีประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาออกมาควบคุมธุรกิจเกี่ยวกับการให้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ดังกล่าว การบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ของผู้ให้เช่าซื้อควรจะต้องมีการใช้บังคับตามประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาดังกล่าว ดังนั้น แสดงว่าหากมีการทำสัญญาเช่าซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ในปัจจุบันนี้ หากผู้ให้เช่าซื้อจะบอกเลิกสัญญาก็ต้องรอให้ผู้เช่าซื้อผิดนัดชำระค่าเช่าซื้อรายงวด 3 งวดติดๆ กันก่อน และมีหนังสือบอกกล่าวให้ผู้เช่าซื้อชำระค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระอย่างน้อย 30 วันก่อน เมื่อผู้เช่าซื้อไม่ชำระค่าเช่าซื้อที่ค้าง ผู้ให้เช่าซื้อจึงจะมีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้ หากผู้เช่าซื้อผิดนัดชำระค่าเช่าซื้อรายงวดไม่ถึง 3 งวดติดๆ กันแล้วผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาก็น่าจะถือว่าการบอกเลิกสัญญาของผู้ให้เช่าซื้อ ไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยหาก

⁸ ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2543 ข้อ 4. กำหนดว่า “ผู้ให้เช่าซื้อที่มีสิทธิบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อได้ ในกรณีผู้เช่าซื้อ ผิดนัดค่าเช่าซื้อรายงวด 3 งวดติดๆ กัน และผู้ให้เช่าซื้อมีหนังสือบอกกล่าวผู้เช่าซื้อให้ใช้เงินรายงวดที่ค้างชำระนั้นภายในเวลาอย่างน้อย 30 วัน นับแต่วันที่ผู้เช่าซื้อได้รับหนังสือและผู้เช่าซื้อละเลยไม่ปฏิบัติตามหนังสือบอกกล่าวนั้น”

ผู้ให้เช่าซื้อนำคดีมาฟ้องผู้เช่าซื้อแล้ว ผู้ให้เช่าซื้อน่าจะยัง ไม่มีอำนาจฟ้องผู้เช่าซื้อ เพราะถือว่าผู้เช่าซื้อยังไม่ได้ผิดสัญญาที่จะอยู่ในเงื่อนไขที่ผู้ให้เช่าซื้อจะมีสิทธิบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อ

หากปรากฏว่าในสัญญาเช่าซื้อกำหนดข้อยกเว้นตามประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาดังกล่าว กล่าวคือมีข้อตกลงว่าหากผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระค่าเช่าซื้อเพียงงวดใดงวดหนึ่งงวดเดียวให้ผู้ให้เช่าซื้อที่มีสิทธิเลิกสัญญาทันที ข้อสัญญาดังกล่าวน่าจะไม่มีผลบังคับเพราะเป็นข้อตกลงที่แตกต่างกับบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ข้อตกลงนี้น่าจะเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 151 และก็สอดคล้องกับบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 มาตรา 35 ตรี⁹ กำหนดให้สัญญาใดที่ไม่ใช่ข้อสัญญาตามที่คณะกรรมการสัญญากำหนด ให้ถือว่าสัญญานั้นใช้ข้อสัญญาที่คณะกรรมการสัญญากำหนดขึ้นมา

นอกจากนี้ ตามประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาซึ่งกำหนดวิธีการขายรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ที่รับมาจากผู้ให้เช่าซื้อไว้ในข้อ 5¹⁰ โดยให้ผู้ให้เช่าซื้อแจ้งให้ผู้เช่าซื้อทราบเพื่อให้ผู้เช่าซื้อได้ใช้สิทธิซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ได้ตามมูลหนี้ส่วนที่ขาดอยู่ตามสัญญาเช่าซื้อซึ่งถือเป็นการคุ้มครองและให้สิทธิผู้เช่าซื้อทางหนึ่ง เพราะหากไม่มีข้อบังคับตามประกาศดังกล่าว เมื่อผู้ให้เช่าซื้อ ไม่ได้แจ้งให้ผู้เช่าซื้อทราบก่อนนำรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ที่รับมาออกขายแก่บุคคลอื่น ก็จะทำให้ผู้เช่าซื้อเสียสิทธิและอาจจะต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายส่วนอื่นแก่ผู้ให้เช่าซื้ออีก

⁹ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 มาตรา 35 ตรี บัญญัติว่า “เมื่อคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา กำหนดให้สัญญาของการประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญาต้องใช้ข้อสัญญาใด หรือต้องใช้ข้อสัญญาใด โดยมีเงื่อนไขในการใช้ข้อสัญญานั้นด้วย ตามมาตรา 35 ทวิแล้ว ถ้าสัญญานั้นไม่ใช่ข้อสัญญาดังกล่าว หรือใช้ข้อสัญญาดังกล่าวแต่ไม่เป็นไปตามเงื่อนไข ให้ถือว่าสัญญานั้นใช้ข้อสัญญาดังกล่าวหรือใช้ข้อสัญญาดังกล่าวตามเงื่อนไขนั้นแล้วแต่กรณี

¹⁰ ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2543 ข้อ 5. กำหนดว่า “เมื่อผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อและกลับเข้าครอบครองรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ที่ให้เช่าซื้อเพื่อนำออกขายให้แก่บุคคลอื่น

(ก) ก่อนขายให้แก่บุคคลอื่น ผู้ให้เช่าซื้อต้องแจ้งล่วงหน้าให้ผู้เช่าซื้อทราบเป็นหนังสือไม่น้อยกว่า 7 วัน เพื่อให้ผู้เช่าซื้อใช้สิทธิซื้อได้ตามมูลหนี้ส่วนที่ขาดอยู่ตามสัญญาเช่าซื้อ

(ข) ในกรณีที่ผู้ให้เช่าซื้อ นำรถยนต์หรือจักรยานยนต์ออกขาย หากได้ราคาเกินกว่ามูลหนี้ในส่วนที่ขาดอยู่ตามสัญญาเช่าซื้อ ผู้ให้เช่าซื้อจะคืนเงินส่วนที่เกินนั้นให้แก่ผู้เช่าซื้อ แต่หากได้ราคาน้อยกว่ามูลหนี้ในส่วนที่ขาดอยู่ตามสัญญาเช่าซื้อ ผู้เช่าซื้อจะรับผิดชอบส่วนที่ขาดนั้นเฉพาะกรณีการขายโดยวิธีประมูลหรือขายทอดตลาดที่เหมาะสมเท่านั้น

สรุป การทำสัญญาเช่าซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ ซึ่งถือว่าทรัพย์สิน 2 ประการดังกล่าวเป็น
สิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันของคนในสังคมในปัจจุบันนี้ ผู้เช่าซื้อทรัพย์สินทั้ง 2 ประการได้รับความ
คุ้มครอง

จากหน่วยงานของรัฐมากขึ้น ตกอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522
ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 เพราะในสภาพความเป็นจริง
ในปัจจุบันต้องยอมรับว่าบุคคลในสังคมยังไม่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นผู้บริโภค
ซึ่งเป็นบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมย่อมไม่อยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกับผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นคู่สัญญาแม้ใน
ความเป็นจริงเมื่อผู้ให้เช่าซื้อซึ่งเป็นผู้ประกอบธุรกิจคิดสัญญาหรือไม่ปฏิบัติตามสัญญา ผู้เช่าซื้อซึ่งเป็น
ผู้บริโภคมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้ศาลบังคับให้ตามสัญญา แต่ก็มีผู้บริโภคน้อยรายที่จะฟ้องเพื่อรักษา
สิทธิของตนเพราะการฟ้องคดีต้องเสียทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย ดังนั้น การที่รัฐเข้ามาคุ้มครองผู้เช่าซื้อรถยนต์
และรถจักรยานยนต์ดังกล่าวก็น่าจะเป็นการคุ้มครองและก่อให้เกิดความเป็นธรรมในระดับหนึ่งในส่วนของ
การทำสัญญาระหว่างผู้ให้เช่าซื้อซึ่งเป็นผู้ประกอบธุรกิจกับผู้เช่าซื้อซึ่งเป็นผู้บริโภคในสังคม
